

ISM QO'YISHNING ETNIK XUSUSIYATLARI

Isaqova Muazzam To'lqinovna - Psixologiya fanlari nomzodi
Mamajonova Mavluda - FarDU 2-kurs magistranti

Annotatsiya: maqolada biologik butunlik umumiy ijtimoiy qonunlar asosida rivojlanib, bir vaqtning o'zida ko'plab guruhlariga bo'linadi. Biz shundan kelib chiqamizki, har bir qabila, millat, millat ma'lum bir tarixiy davrda shu etnik jamoaga xos bo'lgan, boshqa bir jamoaga xos bo'lmagan yoki kichik darajada bo'lmagan bir qator psixologik xususiyatlarga ega ekanligi bayon etilgan .

Kalit so'zlar: etnik , xususiyat , ong , madaniyat , ijtimoiy , iqtisodiy , sharoit .

Bir-biriga o'xshamaydigan tabiiy sharoitlar, iqtisodiy rivojlanish va tarixiy jarayonlar xalqlar psixologiyasida farqlarni keltirib chiqaradi. So'nggi paytlarda ko'pgina olimlarning e'tiborini ijtimoiy psixologiyaning eng murakkab masalalaridan biri - inson psixikasining milliy xususiyatlari masalasi o'ziga tortdi. Har bir millat, millatning o'ziga xos ruhiy xususiyatlari va xususiyatlari mavjud bo'lib, ularning umumiyliigi "Xalqlarning ruhiy tarkibi" va "Milliy xarakter" tushunchalari bilan belgilanadi. Etnopsixologiyaning asosiy vazifasi - muayyan ijtimoiy guruhning etnik xususiyatlarini, odamlarning etnik hamjamiyatiga bog'liq bo'lgan ruhiyati va xulq-atvorini o'rganishdir. Etnopsixologiya fanlararo bilim sohasi sifatida psixologiya va etnologiya chorrahasida vujudga kelgan. Etnos - yunoncha so'zdan rus tiliga "qabila" so'ziga mos keladi. Etnopsixologiyaning asosiy ob'ektlari - qabilalar, millatlar, millatlar. "Etnos"ni o'zining eng umumiy ko'rinishida madaniyat va psixikaning umumiy, nisbatan barqaror xususiyatlariga ega bo'lgan, shuningdek, boshqa shunga o'xshash shakllanishlardan farqli o'laroq, ularning birligini anglaydigan, tarixan o'zgargan kishilar yig'indisi sifatida ta'riflash mumkin. Aytish joizki, bizning etnopsixologiya fanimiz rivojlanish yo'lida. Hatto bu fanning predmeti masalasi ham haligacha bahsli. Ammo, umuman olganda, etnopsixologiyaning predmeti millatning ruhiy tuzilishi, etnodifferentsiyalovchi xususiyat sifatida o'sha olimlarning nuqtai nazarini qo'llab-quvvatlash mumkin. Etnik psixologiya masalalarini ijtimoiy-psixologik tadqiq etish millat va milliy munosabatlar mavjudligining ob'ektiv qonuniyatlari bilan bog'liq. Olimlarning fikricha, 21-asrning birinchi choragi dunyoning siyosiy xaritasida sezilarli o'zgarishlar bo'ladi. 20-30 yil ichida sayyoramizdagi davlatlar soni 1,5 barobar oshadi. Bu tendentsiyalar, eng avvalo, hal etilmagan milliy muammolar bilan belgilanadi. Etnogenez nazariyasiga ko'ra, etnik guruhlarining rivojlanish bosqichlari o'z hayotini normal o'tkazgan va tug'ilish, bolalik, yoshlik, kamolot, qarilik davrlarini majburiy ravishda o'tgan odam bilan taxminan bir xil bo'ladi. Etnik guruhning yoshi 1200-1500 yil. L.Gumilyovning so'zlariga ko'ra,

Rossiya hozirda uzilish fazasidan inertial fazaga o'tish deb ataladigan bosqichda. Inertial bosqich - yetuklik va olijanob qarilik. Va buzilish bosqichini inson hayoti bilan taqqoslash mumkin - menopauza. Garchi olimlarimiz etnik etnopsixologiya muammosini o'rganishga ma'lum hissa qo'shgan bo'lsa-da, shu bilan birga, milliy va xalqaro munosabatlarning psixologik sohadagi o'zaro bog'liqligi kabi muhim muammo haligacha yetarlicha rivojlanmagan. Ijtimoiy fanimizda millat, sinflar va turli ijtimoiy guruhlarni o'rganishda faylasuflar, sotsiologlar, tarixchilar asosan moddiy madaniyatni o'rganishga e'tibor qaratgan va etnik etnopsixologiya masalalarini deyarli ko'rib chiqmagan. Psixologlar esa faqat shaxsning etnopsixologiyasini o'rganish bilan cheklandilar. Psixolog va psixologlarimiz ijtimoiy va etnopsixologik hodisalarni o'rganishda tarixiy materializm o'rnini egallab, ijtimoiy hodisalarni "psixolizatsiya qilish"dan qo'rqib, ijtimoiy etnopsixologiya va uning tarmoqlarining alohida fan sifatida mavjudligining qonuniyligini umuman shubha ostiga oldilar. "Maxsus tarixiy etnopsixologiyani targ'ib qilish, - deb yozgan edi taniqli psixolog L. S. Rubinshteyn, - ko'p jihatdan reaksionerlar qalbiga yaqin bo'lgan "ijtimoiy psixologiya" ni himoya qilishdan boshqa narsa emas. So'nggi o'n yilliklarda vaziyat sezilarli darajada o'zgardi 60-yillarning oxirida Voprosy Philosophy, Voprosy Istorii, Drujba Narodov jurnallari, chet el adabiyoti va boshqalar ombori sahifalaridagi muhokamalar etnik etnopsixologiya tuzilishining mohiyatini ochib berishda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Etnopsixologiyaning predmeti bo'lib, xalqlar va milliy munosabatlar metodologiyasi, nazariyasini ishlab chiquvchi tadqiqotchilarning katta qismi tomonidan taklif qilingan. Biroq, millatning ruhiy tuzilishi muammosini muhokama qilishda eng qutbli tushunchalar ifodalangan. Ayrim olimlar millatning ruhiy tuzilishi muammosini (Rogachev P.M., Sverdmin M.A., Tokarev S.A.) "Psixologik tarkib tushunchalari" va "Milliy xarakter" muammosini o'rganish zaruriyatini butunlay inkor etish yo'liga o'tdilar. jamiyat, tumandan tashqari, hech narsa hissa qo'shmaydi, - deb yozadi etnograf S.A. Tokarev. Bir qator mualliflar: Kaltaxchan S.T. , Kozlov V.M. , Burmistrova T.Yu. millatning ruhiy ombori mavjudligi haqiqatini shubha ostiga qo'yadi. Ular millatning psixologik tuzilishida, ayniqsa sinfiy ontogenetik jamiyatda umumiylik yo'q, deb hisoblaydilar. Psixologiya faqat sinfiy bo'lishi mumkin, deyishadi, lekin milliy emas. Millatning ruhiy qiyofasini, milliy xarakterini o'rganuvchi dunyoning ko'plab olimlaridan bu muammoni o'rganish qiyinligi haqida shikoyatlarni eshitish mumkin. "Zamonaviy ijtimoiy fanda milliy xarakter kabi murakkab va ayni paytda o'tkir boshqa muammo bo'lmasa kerak", deb yozadi taniqli olim Igor Kan (Kan I.S. "Milliy xarakter. Mif yoki voqelik – Chet el adabiyoti. 1968. Yo'q. 9 215) Amerikalik sotsiologlar J. Simpson va J. Inger shunday xulosaga keldilarki, butun sotsiologiyada, shekilli, to'g'ri nazariy yondashuvni izlash bunday katta qiyinchiliklarga duch keladigan boshqa soha yo'q. "Tarix savollari" (1966-70) va "Xalqlar do'stligi" (1966-67) jurnallari sahifalarida bo'lib o'tgan munozaralarning

deyarli barcha ishtirokchilari bir xil qiyinchiliklarni tan olishdi. Etnik psixologiya muammosini o'rganayotganda bu muammoning o'ziga xosligi, murakkabligi va nozikligini e'tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Qoida tariqasida, I.S. Kan, bu muammoni tarixiy va madaniy tadqiqotlar empirik tekshirish qiyin va bu juda ziddiyatli hukmlarga olib keladi. Psixikadagi etnik farqlarni tabiiy-iqlim omillarining o'ziga xos xususiyatlari bilan tushuntirishga urinishlarga XVII-XIX asrlarning ko'pgina atoqli olimlari ham duch kelishgan. 18-asrda etnik guruhlarining psixologik xususiyatlarini fransuz mutafakkirlari eng to'liq ko'rib chiqdilar. Ular xalqlar bir-biridan ma'lum psixologik xususiyatlarda farqlanishini to'g'ri payqashgan. Lekin ular o'rganishda uslubiy xatolarga ham yo'l qo'ygan. Masalan, ular xalqlarning ijtimoiy tizimi, madaniyati va ruhiyatidagi farqlarni iqlimning o'ziga xos xususiyatlari bilan izohlab, xalqlarning ijtimoiy-tarixiy rivojlanishini deyarli hisobga olmaganlar. Aql-idrokda farqlarni topib, ularni tashqi (harorat) iqlim sharoitlari bilan izohladilar. Yaqin Sharq va G'arbiy Yevropaning go'yoki mo'tadil iqlimi issiqlik inson sa'y-harakatlarini bo'g'adigan tropik mintaqalar iqlimiga qaraganda aql va u bilan birga tsivilizatsiya rivojlanishiga ko'proq yordam beradi. 18-asr frantsuz ma'rifatparvarlari "xalq ruhi" tushunchasini kiritdilar va uning geografik omillarga bog'liqligi muammosini hal qilishga harakat qildilar. Geografik determinizm asoschilaridan biri bo'lgan mashhur fransuz olimi K.Monteskye (1689-1755) xalqlar psixologiyasi, ularning ijtimoiy tizimidagi farqlarni asosan iqlim – tuproq, hayvonot va o'simlik dunyosining inson organizmiga ta'siri bilan izohlagan. Monteskye fikricha, iqlim va tuproq nafaqat xalqlarning qonunlari, urf-odatlari va odatlariga, balki davlatlar siyosatiga, madaniyat darajasiga va psixologik omborning xususiyatlariga ham hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Despotizm odatda issiq iqlim sharoitida hukm suradi. Issiq iqlimli xalqlar, uning fikricha, "qari odamlar kabi qo'rqqoq", dangasa, ekspluatatsiya qilishga qodir emas, ammo yorqin tasavvurga ega. Shimol xalqlari esa "yoshlardek jasur" va zavq-shavqqa befarq. "Sovuq havo, - deb yozgan edi u, - tanamizning tashqi tolalarining uchlarini siqib chiqaradi, bu ularning kuchlanishini oshiradi va oyoq-qo'llardan yurakka qon oqimini oshiradi. Bu mushaklarning qisqarishiga olib keladi va shu bilan ularning kuchini yanada oshiradi. Aksincha, iliq havo tashqi tolalarni zaiflashtiradi, ularni cho'zadi va shuning uchun ularning mustahkamligi va elastikligini pasaytiradi. Monteskye fikricha, iqlim odamlarning ruhiga nafaqat bevosita ta'sir qiladi; An'ana va urf-odatlar iqlim sharoiti va tuproqdan shakllanadi, bu esa o'z navbatida xalqlar hayotiga ta'sir qiladi. Uning fikricha, tarix davomida iqlimning bevosita ta'siri zaiflashadi, boshqa sabablarning ta'siri esa kuchayadi. "Agar yirtqichlar deyarli faqat tabiat va iqlimga ega bo'lsa, xitoylarni odatlar boshqaradi, Yaponiyada zolim hokimiyat Zenonlarga tegishli". Fransuz psixologi A.Fulye o'zining "Milliy xarakter omillari" kitobida Monteskyeni milliy o'ziga xoslikni tushuntirishda iqlimning ta'sirini bo'rttirib ko'rsatishda tanqid qiladi. Issiq iqlim shafqatsizlikni

keltirib chiqaradi, degan da'voga qarshi, u bu qarashlarni rad etuvchi ko'plab misollar keltiradi. A.Fulye shunday yozadi: "Monteskyening fikricha, issiq iqlim tufayli yuzaga kelgan shafqatsizlikka kelsak, biz buni barcha xalqlar tarixida ham, Gretsiyada ham, Italiyada ham, Ispaniyada ham, Angliyada ham, Misrda ham uchratamiz. Ossuriya va Fors. Sovuq mamlakatdagi eskimoslar esa, cho'llarida yashaydigan bo'ri va ayiqlar kabi vahshiy. O'zining geografik determinizm kontseptsiyasi bilan Monteskyu o'z davrining novatori edi va uning qarashlari oldinga mashhur qadam edi. Biroq, geografik muhitning rolini mutlaqlashtirish, tarixiy jarayonning haqiqiy harakatlantiruvchi kuchlarining ijtimoiy omillarini e'tiborsiz qoldirib, 19-asr o'rtalarida olib keldi. uning izdoshlarini mustamlakachi xalqlarning qoloqligi sabablari haqida reaksiya xulosalar chiqarishga. Lekin, shu bilan birga, xalqlar psixologiyasida o'ziga xos xususiyatlarning shakllanishida geografik muhitning rolini tan olmaslik mumkin emas. Geografik muhit xalq hayotining doimiy va zarur shart-sharoitlari sifatida uning psixikasining asl xususiyatlarining shakllanishiga muayyan ta'sir ko'rsatadi. Tabiat ishlab chiqarishning tabiiy asosi bo'lib, uning rivojlanish sur'atlarida katta rol o'ynaydi. Turli mamlakatlarda ishlab chiqarishning rivojlanishi, iqtisodiyot shakllari va turmush tarzi ma'lum darajada geografik sharoit bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Yunusova G. S. THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN //The Way of Science. – 2014. – C. 84.

2.Yunusova, G. S. "THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN." The Way of Science (2014): 84.

3.Yunusova, G. S. (2014). THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN. The Way of Science, 84.

4.Юнусова Г. С. РАЗВИТИЕ ВООБРАЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ И ПОДРОСТКОВ, ВОСПИТЫВАЮЩИХСЯ В БЛАГОПОЛУЧНЫХ И НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЬЯХ //Theoretical & Applied Science. – 2013. – №. 6. – С. 91-94.

5.Юнусова, Гузаль Султановна. "РАЗВИТИЕ ВООБРАЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ И ПОДРОСТКОВ, ВОСПИТЫВАЮЩИХСЯ В БЛАГОПОЛУЧНЫХ И НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЬЯХ." Theoretical & Applied Science 6 (2013): 91-94.

6.Юнусова, Г. С. (2013). РАЗВИТИЕ ВООБРАЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ И ПОДРОСТКОВ, ВОСПИТЫВАЮЩИХСЯ В БЛАГОПОЛУЧНЫХ И НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЬЯХ. Theoretical & Applied Science, (6), 91-94.

7. Mohinur D. KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 63-65.

8. Mohinur, Djalolova. "KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR." TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI (2022): 63-65.

9. Mohinur, D. (2022). KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 63-65.

10. Mohinur D., Rahimjon U. A STUDY OF MEMORY PROCESSES AND THEIR DEVELOPMENT IN PRESCHOOL //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – T. 5. – C. 62-65.

11. Mohinur, Djalolova, and Usmanov Rahimjon. "A STUDY OF MEMORY PROCESSES AND THEIR DEVELOPMENT IN PRESCHOOL." Uzbek Scholar Journal 5 (2022): 62-65.

12. Mohinur, D., & Rahimjon, U. (2022). A STUDY OF MEMORY PROCESSES AND THEIR DEVELOPMENT IN PRESCHOOL. Uzbek Scholar Journal, 5, 62-65.

13. Yuldashev F., Yuldasheva M., Djalolova M. SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF FEELING STUDENTS' LONELINESS (case of Uzbekistan) //INTERNATIONAL JOURNAL OF EARLY CHILDHOOD SPECIAL EDUCATION. – 2022. – C. 10116-10122.

14. Yuldashev, F., M. Yuldasheva, and M. Djalolova. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF FEELING STUDENTS' LONELINESS (case of Uzbekistan)." INTERNATIONAL JOURNAL OF EARLY CHILDHOOD SPECIAL EDUCATION (2022): 10116-10122.

15. Yuldashev, F., Yuldasheva, M., & Djalolova, M. (2022). SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF FEELING STUDENTS' LONELINESS (case of Uzbekistan). INTERNATIONAL JOURNAL OF EARLY CHILDHOOD SPECIAL EDUCATION, 10116-10122.

16. Mohinur D. KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 63-65.

17. Mohinur, Djalolova. "KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR." TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI (2022): 63-65.

18. Mohinur, D. (2022). KREATIVLIK YANI IJODKORLIK VA BU BORASIDA NAZARIY QARASHLAR. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 63-65.

19.Мамајонова, Sh K. "PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY." Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества. 2020.

20. Мамајонова, S. K. (2020). PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 361-364).

21.Мамајонова, Sh K. "PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY." In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества, pp. 361-364. 2020.

22.Мамајонова, S.K., 2020. PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 361-364).

23.Мамајонова SK. PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY. InПсихологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества 2020 (pp. 361-364).

24.Мамаджонова, Шоксиста. "РЕЧЬ ДОШКОЛЬНИКОВ СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ". Конференции. 2020 ГОД.

25.Мамаджонова С. (2020, декабрь). РЕЧЬ ДОШКОЛЬНИКОВ СОВРЕМЕННЫМИ МЕТОДАМИ РАЗВИТИЯ. In Конференции.

26.Мамаджонова, Шоксиста. "РЕЧЬ ДОШКОЛЬНИКОВ СОВРЕМЕННЫМИ МЕТОДАМИ РАЗВИТИЯ". В Конференции. 2020.

27.Мамаджонова С., 2020, декабрь. РЕЧЬ ДОШКОЛЬНИКОВ СОВРЕМЕННЫМИ МЕТОДАМИ РАЗВИТИЯ. In Конференции.

28.Мамаджонова С. Речь ДОШКОЛЬНИКОВ СОВРЕМЕННЫМИ МЕТОДАМИ РАЗВИТИЯ. InКонференции 2020 Dec 26.